

Hiru belaunaldi, muturreko lurraldean harrapatuta

Bederatzi egun motz gera daitezke lau hamarkadako korapiloaren muina ulertzeko. Saharrek 42 urte daramatzate Tindufeko (Aljeria) errefuxiatuen kanpalekuetan bizitzen eta hango errealitatea ezagutzeko asmoz 88 zumaiar bertaratu dira, Darahli Elkarteak antolatutako bidaiari. Auzolanean, bi herrien arteko elkarlana bideratzea eta 16 urteko ikasle euskaldunek ikas-esperientzia aberasgarriaz gozatzea da helburua. Haiekin bidaiatzeko aukera izan dut.

Miren Osa Galdona

@Mirentx_U

ARGAZKIAK: PEIO ROMATET

Lehen zirrara bidaiari hasi ahala senti daiteke. Bihotza uzkuertzeko moduko paisaia da kanpalekuetakoa. Ezkerrera nahiz eskuinera begiratu gero, begien aurrean dagoena nekez aldatzen da: harriz eginik dauden etxe baxuak, oihalezko haima ederrak, izorratutako autoak eta hondarra. Kolore marroiak zeruaren urdin argiarekin kontrastea egiten du. Eguzkiak gogor jotzen du eta itzala ura bezain preziatua izan daiteke. Lasaitasuna nabari da, jendeari patxadaz joaten baitzaizkio minutuak. Umeez irribarretsu agurtu gaituzte eta emakumeek etxeko ateari zabaldu dizkigute. Lehen begi-bistakoan ulergaitza zaigu hondargunea bizitoki

izan daitekeenik; bederatzi eguneko bidaiariak, azalak ezkututzen duena ezagutzeko parada eman diezaguke.

Aisha lau anai-arrebetatik gazteena da. 14 urte bete berri ditu, ikasle fina da eta ez du aparteko afiziorik. Azal leuna du, begi distiratsuak eta ile indartsua. Noizbehinka zapi bat darama buruan, baina oraindik ez du ohikoena. Udako oporraldia dela eta, duela hiru urte Kataluniako familia batekin pasa zituen bi hilabete, eta urtebete geroago Avilako herrixka batean izan zen. Gaztelaniaz ederki moldatzen da eta lehen egunetik bere familiaren eta gure arteko itzul-tzaile titulua eman diogu, hassanieraz

eta euskaraz nekez ulertuko baikara. Zugereko Dairan jaio zen, Ausserdeko Wilayan, Aljeriako ipar mendebaldean; saharar errefuxiatuen kanpalekuetan.

Tea hartzen ari garena kontatu dit, oro har, Zugen bizitzea ez duela gustuko. "Eskolara joatea gustatzen zait, baina hemen bizitzea ez. Ez dago ezer eta beti berdina egiten dugu. Nekagarria da hemen bizitzea". Teari tragoxka bat eman diot, hitzok barneratzen lagunduko didan esperantzaz. 14 urterekin gordintasun horrekin hitz egiten duenak aspaldi utzi zion haur izateari.

Handitan erizaina izatea gustatuko litzaiokeela aitortu dit, baina jakitun da

oso zaila izango dela. Kanpalekuetan ez baitago unibertsitaterik, Derrigorrezko Bigarren Hezkuntza arteko ikasketak jasotzen dituzte eta goi mailako ikasketak lortzeko bidea atzerrian dago. Nazioarteko laguntzarik edo beka berezirik ezean, datozen urteak etxean igaroko ditu, “amari laguntzen-eta”. Eredutzat du ama. Borrokatzeko esan diot, neska azkarra dela eta lortuko duela. Beste aldera begiratu du. *Zer ote daki Mendebaldeko neska zuri honek borrokatzeaz* galdeginez bezala bere buruari.

Aishak, familiako gainontzeko guztiek bezala, odolean darama borrokatzeko

grina. 42 urte daramatzate sahararrek Tindufeko errefuxiatuen kanpalekue-tatik euren herria berreskuratzeko borrokan; Marokok Mendebaldeko Sahara okupatu eta indarrez kanporatu zituen, makina bat herritan giza eskubideak errotik urratuz. Aljeriako ipar-mendebaldean aurkitu zuten babesa eta emakumeak arduratu ziren ezerezetik herri berri bat eraikitzeaz: oihal zatiekin eta makila pusketekin eraiki zituzten lehen etxeak eta harreman horizontala eraiki zuten, zaintza eta elkarlana erdigunean jarritz. Gaur gaurkoz, kalkulatzen da 150.000 lagunek esperoan jarraitzen dutela basamortuan.

Bestearen lekuan jartzea

Darahli Elkarteak hamabi urte daramatza Zumaiako gazteei errealitate hura hurbildu nahian. *Darahli* hitzak eskualde esan nahi du hassanieraz eta bi kulturen artean sortzen den konexio berezia ezin hobeto islatzen du. 16 urteko ikasleak izaten dira bidaiaren protagonistak. Abentura, hiru urteko ikasketa prozesu baten amaiera dela kontatu du Ibon Ibarguren irakasle eta koordinatzaile nagusiak, bidaiak zuzenean interpelatzen zaituen arren, aurretik tesuingurua ezagutzea funtsezkoa baita. Bidaia oso garestia da eta ekonomikoki bideragarria izateko diru-laguntzak

eskatu behar dituzte, horrek dakarren ardura guztiarekin. Alabaina, behin kanpalekuetako hondarra zapaltzean, zama aise arintzen dela onartu du. “Sentitzen dudan bizipoza edozein arrangura baino indartsuagoa da”.

Irakasle gisa, garrantzitsua iruditzen zaio ikasleak sahararrek transmititzen dituzten bizipen eta sentimenduen lekuko izatea, azken finean etorkizuneko “enbaxadore txikiak” izango baitira. “Hezkuntzaren helburua, ikasleak eduki teorikoz hornitzeaz gain, bizipenak eskaintzea izan beharko litzateke”. Enpatia, auzolana eta elkartasuna arreta bereziarekin landu nahi ditu. Funtsean, gure aitona-amonek bizi zuten egoera lehen pertsonan ulertzeko parada dela dio: “Asko partekatzen dugu eta hemen egun urratzen dizkieten eskubide berak kendu zizkieten gutako senide askori”.

Hiru urtean behin hegazkina eskolako materialez, medikamentuz eta beharrezko produktuz bete eta Aste Santuko egunak bertan igarotzen dituzte, bertan bizi diren familien etxeetan. Herriaren azpiegituran nahiz eskolako zereginetan lagungarriak izan daitezkeen proiektuak egiteko asmoz hasi ziren sahararrekin elkarlanean eta oraingoz ez dirudi haria etengo denik.

Kanpotik barrura

Egunotan, hara bidaiatu dugun bi kaze-tariak, medikua eta erizaina Mohamed Hamed familiaren apopilo izango gara. Gainontzeko bidaiariek ere bertako familiekin bizitzeko aukera izango dute. Goizeko ordu txikitik iritsi gara, eta ilargiaren argia inon baino biziago den arren, ilunpetan nola edo hala lortu dugu etxea aurkitzea. Lau kuxin handi dituen

Mendebaldeko Saharatik ihes egin zuen amonak ezerezetik eraiki zuen bizitoki berean hezi behar du mugikorraren menpe dagoen biloba; belaualdi arteko talka parez pare. Alboko orriko irudian, zumaiarrak eta sahararrak auzolanean udaletxea pintatzen.

gela batera sartzeko esan digu Galiak, Aisharen lehengusuak. Dada (Aisharen ama eta Galiaren izeba) aldamenen du. Gaztelan ez duela ulertzen esan digu eta guk hala moduzko zeinu hizkuntza batean eman dizkiogu eskerrak. Hassanieraz eskerrik asko *shukram* esaten dela erakutsi digu Galiak.

Biharamunean gosaria zain dugu esnatu bezain laster. Jatorduak Dadaren esku daudela ikusi dugu lehen gosaritik. Indartsu gosalduta irten gara etxetik, ogia mermelada eta gurinarekin, kafeaz lagunduta. Atarian oinetakoak jantzi eta Dairara abiatu gara. Gurekin batera etorri dira Shalka, Omar eta Ali, 8, 10 eta 11 urteko lehengusuak; hiruak oinutsik. Bost minutuko ibilaldiaren ostean, gainontzeko zumaiarrekin elkartu gara. Ikurrina eta Saharako bandera handi bana daude margotuta gelaren horma nagusian eta goiburuan *Darahli* irakur daiteke.

“Lekuz kanpo” sentitzen direla aipatu dute batzuek, 16 urte izanda zer gutxiago etxetik milaka kilometrora egonda, pentsatu dut ahopean. Familia berriarekin behar bezala ezin komunikatzeak kezkatzen ditu gehien, senide helduenek nekez baitakite gaztelan eta zenbait kasutan familiako ezekin kidek ez daki. Borondate onak baina, salbatuko dituela uste dute eta modu batera edo bestera, lortuko dutela etxe giroa sortzea hai-

mapean. Gogotsu bezain adoretu ekin diote abenturari herriko gazteek.

Datozen bi egunetan ez da beste zereginik izan, arrabolak hartu eta udaletxea pintatzea baino. Lantalde txiki bat barruko sare elektrikoaz arduratu da: argia, aire egokitua eta haizea mugitzeko helize batzuk jartzekoak dira. Ibargurenak aipatutako auzolanaren bi egitasmo nagusiak dira. Baita haur eskolako patioan margotuko duten murala ere. Zortzi laguneko beste talde batek egun gehiago beharko ditu memoria historikoaren proiektua egiteko: hiru familiako hiru belaunaldi elkarrizketatuko dituzte, guztiak emakumeak. Kanpalekuen iraganeko, orainaldiko eta etorkizuneko erronkak biltzea du xede egitasmoak. Lehenengo belaunaldiko emakumeek batez ere sufrimendua dute aipagai; bigarrenekoek, kanpalekuetan jaiok, asumitutako errealitatean daude kateatuta; eta neska gazteenak dira borrokalarrienak, aurreko belaunaldiak erreferente hartuta baina etorkizunari begira.

Bitartean, zortzi bat emakume tea egiten ari dira langile guztientzat. Udalbatzako langileak dira. Zug lau auzotan banatzen da eta auzo bakoitzak ordezkari bat du udal aldean. Saharako banderari begira nagoela ezagutu dut Fatima, lehenengo auzoko arduraduna. Mohamed itzultzaileari hurbiltzeko eskatu eta banderaren esanahia azaldu didate bien artean: “Gorria isuri dugun odolaren kolorea da. Beltza historikoki jasan dugun errepresioa. Zuriak bakea esan nahi du eta berdeak itxaropena”. Estu heldu nau eskutik eta tea eskaini dit. Kamera erakutsi diot, argazki bat atera ote diezaiokekan... Buruarekin baietz esan dit.

Salbuespen egoera mugagabea

Basamortuak egunez ateratzen badu aurpegirik gogorrena, eguzkia ezkutatzen joan ahala itxuraldatu egiten da; ortzi-muga kolore morez apaintzen da, haurren joan-etorria bareagoa bihurtzen da eta izarrek zerua estaltzen dute, goitik behera eroriko bailtzen. Egunak azkar doaz aurrera eta zaila egiten da gertatzen ari denaz irakurketa sakon bat egitea. Pixkanaka ohitzen hasiak gara, ordea, egin beharrekoak zulo batean egiten, cous-cousa eta gamelua jaten, ahuntzak zaintzen, esnatu berritan *asbahaljair* esaten, eta umeekin zoroen modura jolasten. Bizitza sinplearen xarma, ezerezetik loratutako pozaren lekuko izatearen zorrea.

Testuingurua nabarmen aldatu da 40 urteotan. Bilakaera horren lekuko izan dira, besteak beste, Katixa Garcia eta Irune Bernal begiraleak. Duela hiru urte izan ziren lehen aldiz kanpalekuetan eta denbora tarte horretan, jada, azaleko aldateta esanguratsuak antzeman dituzte. “Orain argia iristen zaie etxeetara eta hori aurrerapauso handia da. Ia gazte guztiek dute mugikorra, lehen ez bezala, eta autoak ere ugaritu egin dira”.

Azaleko aldatetok badute, ordea, B alde bat: nazioarteko laguntza inoiz baino urriagoa da. Gatazkak, errefuxiatuak, gerrak eta laguntza beharra ugaritu egin dira mundu zabalean eta nolabait sahararren auzia ahanzturara bultzatu dute gertakari horiek; jasotzen dituzten elikagaien kopurua nabarmen jaitsi da. 2012 aurretik hilabete osorako banatzen zituzten ondasun otarrek 30 egunerako balio bazuten, orain batez beste lehen hamabi egunetarako baino ez zaie iristen familiei.

» IBON IBARGUREN, IRAKASLEA:

“Hezkuntzaren helburua, ikasleak eduki teorikoz hornitzeaz gain, bizipenak eskaintzea izan beharko litzateke”

» Lehenengo belaunaldiko emakumeek sufrimendua dute aipagai; bigarrenekoek, kanpalekuetan jaioak, asumitutako errealitatean daude kateatuta; eta neska gazteenak dira borrokalarienak, aurreko belaunaldiak erreferente hartuta baina etorkizunari begira

Hilabeteko otordu guztiak nekez osatu ditzakeen familia berak hozkailuko janaririk preziatuenak jarri dizkigu, eguna joan eta eguna etorri. Etxeko atea irekitzea gutxi ez balitz, bihotzak zabaldu dizkigute eta erraietan aingurata dituzten zaurien berri eman digute. Esaterako, exodoan erditu zuen emakume bat ezagutzeko aukera izan dugu, marokorak etxera sartu ahala soinean zeraman apurrarekin ihes egin behar izan zuena. Haurra bonbardaketa baten ondorioz galdu zuen, beste bi ahizpei ere seme-alabak hil zizkieten errefuxiatu aldian.

Familia sahararrak jada hiru belaunaldiz osatuta daude, eta iraganaren eta etorkizunaren arteko lerroak amaiezina dirudi. Amets bakarra herriaren autodeterminazioa da. Aitzitik, Mendebaldeko Saharatik ihes egin zuen amonak ezerezetik eraiki zuen bizitoki berean hezi behar du mugikorraren eta teknologiaren menpe dagoen biloba; belaunaldi arteko talka parez pare. Hau guztia, behin-behineko bizitokia izan behar litzatekeen muturreko lurraldean.

“Sahara libre” oihukatu dugu ilunabar bakoitzean. Haurren zoriona irribarrean txertatu zaigu eta tea zainetatik doakigu bederatzigun egunen ostean. Duintasun ez betetako herri baten parte sentitu gara basamortuaren erdian; indarrak batu ditugu bizi duten egoera horren amaiera berandu baino lehen iris dadin. Ikasleek eurek, azken eguneko hausnarketa saioan, halaxe baitzioten: haientzat sekulako esperientzia izan arren, ametsik onena bidaia ez errepikatzea izango litzatekeela, ondorengo belaunaldiei kontaktatu beharreko zerbait izatea behinola Sahara ez zela libre. ■